

בעקבות הקורס ניירופדגוגיה ישראלית יישומית במרכז פסג"ה פ"ת :

מצ"ב תוצר משותף: אודות קהילה וקהילתיות מזווית ראייה ניירופדגוגית. הקורס הנ"ל נוצר בעקבות שת"פ בין מרכז פסג"ה פ"ת וביננו: מפתחים של ניירופדגוגיה ישראלית יישומית. בסיומו של הקורס ישבנו יחד לסכם את מחשבותינו ולהביע רשמנו מהקורס. במהלך הסיכום והדיון במטרות, התעוררה השאלה: מה ההבדל בין קבוצה לקהילה? האם ניתן להגיד שקבוצת מורים שמגיעה לקורס בפסג"ה יוצרת קהילה? איך נבנית קהילה וכיצד היא מתפתחת? מה ניתן לעשות כדי לעודד קהילתיות בקבוצת למידה? האם קהילה היא אך ורק כזו שיש בה יחסים של אחריות הדדית ומחויבות רבת אינטראקציות בין חבריה או שמא יש שלבים שונים מילדות לבגרות גם בחייה של קהילה? ועוד שאלות ממין זה. בשיח שהתפתח סביב שאלות אלה הביא כל אחד מאיתנו את השקפתו וזווית הראיה שלו. ורד עמית (מנהלת מרכז פסג"ה פ"ת) ורונית כהן (סגנית מנהלת פסג"ה פ"ת) ש"חיות ונושמות" קהילת למידה, קהילה, וקהילתיות, הביאו כ"א את האני מאמין האישי שלה לגבי קהילתיות, הגדרתן, ומטרותן. למרבה העניין דעותיהן לא לגמרי חפפו, דבר שאיפשר לנו שיח פורה ומעניין. כל אחד מאיתנו הביא אל השיח גם את עולמו האישי, האנושי והמקצועי הרחב יותר, חינוך ומנהל חינוכי, פילוסופיה של שיח ושיח אתי, חקר המוח, וניירופדגוגיה יישומית. מסמך קצר זה מביא לפניכם את מחשבותינו בעקבות השיח מעורר המחשבה שהתפתח.

במהלך הקורס לניירופדגוגיה יישומית בפסג"ה התפתחה בו שפה ייחודית, אותה מכירים ובה מטיבים להשתמש משתתפי הקורס. שילבנו קצת משפה זו גם במסמך קצר זה. הסימון # ליד מילים מסוימות בטקסט מסמן שיח לו משמעות ניירופדגוגית אליה נחשפו ובה עשו שימוש תדיר משתתפי הקורס הנ"ל.

תל-אביב . 17-06-20.

מה יוצר קהילה? מבט ניירופדגוגי ושיח משותף.

יעל עדיני. ורד עמית. רונית כהן. אהוד נורי.

קהילה אינה נוצרת יש מאין, ולא ביום אחד היא ניבנת. נדבך אחרי נדבך, קורס אחרי קורס, במהלך ההשתלמויות השונות והמפגשים השונים, היא נבנית. וככל שהדגש מושם על קהילתיות, ופעולות עומק עם מטרה משותפת ועשייה משותפת, הקהילתיות גדלה. למידה משותפת, כתיבה משותפת, חקר במקביל של אותה שאלה מזוויות אישיות שונות, הבאת הפרשנות האישית לכלל, יוצרים כולם שיפעה הדדית מיטבית ומעצימה. יצירת שפה משותפת חדשה, תוצרים משותפים, ועמידה יחד באתגרים משותפים – מעצימים גם הם את הקהילתיות ומגבירים את רמת האינטראקציות והסולידריות ההדדית. ביחד בונים אלמנטים אלה תשתית לקהילה משמעותית ומטיבה.

בקהילה צעירה שזה עתה הנצה האינטראקציה עוברת ומתעצבת בתיווך האדם שלוקח על עצמו את האחריות והמחויבות האישית לייצר קהילה כזאת ולשמור עליה. כאותו איש בלונים הוא ניצב בתווך, מחזיק את החוטים הדקיקים יחד, פן ינתקו ויעופפו חברי הקהילה לדרכם לפני שיצרו בינם לבין עצמם קשרים משמעותיים. כמו בכל תהליך למידה והשתנות, כמו הקשר בין הנורונים שמעצבים את הזיכרון שלנו, היחסים והקשרים בין חבריה הקבוצה בתחילת הדרך, הם יחסים קצרי טווח. בהעדר חזרה והרחבה של החוויה דועכים קשרים אלה ומתפוגגים. **בקהילה וותיקה וארוכת שנים**, האינטראקציות הבינאישיות הופכות להיות ישירות בין חברי הקהילה. ללא תלות ב"##היפוקמפוס"1 המרכזי, ללא תלות במתווך שבמרכז. קשרים ישירים ורב ממדיים אלה מאפשרים אינטראקציה משמעותית ומעצימה יותר, כזו שאינה חולפת או דועכת בקלות. לזמן ולריבוי ההזדמנויות לקשר מגוון יש אם כך תפקיד משמעותי ביצירת קהילה "ארוכת טווח". עם

¹ היפוקמפוס: איבר מוחי שמאפשר זיכרון אפיזודי, וזיכרון קצר טווח. משמש גם לקישר וסינכרון בין חלקי זיכרון ששיכים לאותו צאנק אינפורמציה מוחית, אם בהקשר זמן הצגת המידע (האפיזודה) ואם בפילוח ע"פ מושגים והקשרים.

החזון של "מורים לומדים לאורך כל מהלך החיים"² קימת אפשרות שמעבר כזה מקהילה קצרת טווח לארוכת טווח אכן יתרחש.

קצת בדומה לדרך הבנייה של רשתות נזירונים, יצירת קהילה ארוכת טווח דורשת חזרות, מרווחות בזמן, לאורך זמן, בהקשרים שונים. כללי בנייה בסיסיים אלה, אותם מכירים המורים היטב מניסיונם הפדגוגי, מאפשרים לעצב את ערכי העל האנושיים המשותפים, החוזרים בקונטקסטים שונים: ערכים של תמיכה והעצמה הדדית, בדרך לחינוך וליצירת קהילה משמעותית לחבריה. בדרך לתחושת אחריות משותפת כלפי האחר והשפעה נדיבה על האנשים והחברה סביבנו.

מלווה הקבוצה: קצת בדומה לנזירונים, הקשרים בקהילה קצרת טווח עוברים תחילה בעיקר דרך מלווה הקבוצה/הקהילה שבדרך. הוא זה שנמצא בקשר עם כל חברי הקבוצה, דואג לשמור על קשר רציף, לשמר את הקשר בין המפגשים, לייצר משימות משותפות ולעודד אינטראקציות. קצת בדומה לנזירונים מידת החשיבות (והרגש) של מלווה הקבוצה והסוף תכלית האישי שלו לייצר קהילה עצמאית וחיה ולא קבוצה שהוא במרכזה – הם רכיבים משמעותיים בתהליך. מניסיוננו, ובדומה למה שרואים במשפחה, הסוף תכלית האישי של מלווה הקבוצה והחשיבות האתית והאנושית שהוא מקנה ליצירת קהילה הם בעלי משמעות ערכית ומעשית.

בהתנסות שנערכה במרכז פסג"ה פ"ת בשנת הלימודים תש"ף, לקחו על עצמם אנשי פסג"ה פ"ת להיות ה"היפוקמפוס" של הקבוצה. מלוות הקבוצה יצרה מסגרת דיגיטאלית מוכרת בטוחה, בית משותף, שהיווה מקום מפגש, בית-וירטואלי. מסגרת זו אפשרה תקשורת ואינטראקציה שוטפת בין החברים, לאורך זמן – לא רק בעת המפגשים. המסגרת הדיגיטאלית והקשר האישי השוטף אפשרו יצירת קשרים, שמירה עליהם ואף הרחבתם ופיתוחם. מקשרים דמי "שבילי עיזים" צרים ולא תמיד רציפים, לדרך מלך רחבה ורבת קישורים. קיומו של מרחב "פיזי" וירטואלי, אפשרה גם השתתפות פאסיבית בקהילה – אפשרה התרגלות וצבירת בטחון, למידה מדוגמאות והעצמה דרך קבוצת השווים, ולפיכך הצורך בה חשוב מעבר לקונקרטי הגלוי לעין. מלוות הקבוצה³ עודדה תמכה ושמרה על מילוי משימות שהיטלנו כולנו, (צוות פסג"ה והמרצים-הנירופדגוגיים) על המשתתפים, משימות שתכליתן הייתה מעבר ללמידה השוטפת – עידוד תחושת שיתוף והרגשת השייכות והיחד. גם המרצים עמדו בקשר שוטף עם התלמידים ועמדו עימם בשיח באופן שוטף ככל שחפצו בכך בין השעורים, תוך הפיכת התקשורת הזאת לברת השגה ונגישה לכל באמצעות שיתוף דיגיטלי. כולנו יחד הקדשנו מחשבה רבה ליצירת משימות משותפות ובניית מטרות לתוצרים משותפים שיגבירו את השיח וההעצמה ההדדית.

² Life long learner מתוך חזון פסג"ה פ"ת.

³ בשנה זו לקחה על עצמה רונית כהן משימה זו.

עוצמת קהילה נמדדת בעוצמת האינטראקציות הרב ממדיות בין חבריה. קהילה כמשפחה נוצרת אם הקשר המשפחתי אינו מבוסס רק על ההורה שמארגן "ארוחות שישי"⁴ משותפות ודואג שהילדים יהיו יחד לפחות פעם בשבוע. משפחה חזקה נוצרת אם נוצרים קשרים בינאישיים, בין האחים עצמם (חברי הקהילה), כיחידים נפרדים, בקבוצות, עם ובלי ההורה או ההורים (המלווה שבמרכז).

קהילה חזקה נמדדת בעושר הקשרים והחיבורים והאחריות האתית ההדדית בין חלקיה. ברב הממדיות שלה. לפיכך, כדי לייצר קהילה, צריך להתרחש במהלך בנייה "היפוך יחסים בין מרכז להיקף". במקום בו חפצים ביצירת קהילה, נרצה אולי לתת את הדעת על סוף התכלית המרכזי, ויתור על תפקידו הריכוזי של #מלווה, והעצמה ופריחה עצמאית של הקהילה וחבריה.

מה בין קבוצה לקהילה קצרת טווח? ההבדל בין קבוצה לקהילה קצרת טווח נעוץ ב#סוף-תכלית של מארגניה. לקבוצה מבנה מרכז, ותכלית ברורה, האנשים בה נקבצו יחד למטרה מוגדרת: קבוצת רוכבי האופניים, קבוצת אופיי העוגות, קבוצת כדורגל, קבוצה טיפולית. לעומת זאת, כשהסוף תכלית מכוון ליצירת קהילה, קיימת התכוונות ערכית ומעשית של בוני הקהילה לכיוון יצירת אינטראקציות בינאישיות ותחושת סולידריות, אחווה, העצמה, ואחריות הדדית בין חבריה. לקבוצה יש מבנה ומרכז ברורים, וכל חבריה אמורים להיות אקטיביים בה. לעומתה, קהילה קצרת טווח מכוונת להיות נדבך/שלב בדרך למטרה רחבה יותר, והיא הולכת ומשנה את פניה ככל שהיא מתפתחת. עם הזמן וההתנסות הופכת קהילה צעירה לקהילה וותיקה ובוגרת, למבנה חברתי בעל צורה מוגדרת פחות, אמורפית יותר, ללא מבנה מוגדר וחוקים נוקשים. מבנה זה מאפשר יצירת עושר אינטראקציות מגוון ולא ריכוזי שהוא ממאפייניה הברוכים של קהילה תוססת ופעילה.

סיכום: הבדל שיוצר שוני בין קהילת למידה צעירה ומנצה, לקבוצה לצורך למידה, הוא #סוף-תכלית של מקימיה. אנחנו משתמשים בשם #קהילה כדי לסמן למשתתפיה את #סוף-תכלית המקווה: יצירת חיבורים מעצימים בין אנשים בעלי רקע, ערכים, ומטרות דומות, במטרה לחזק את רכיבי הזהות המשותפת, לייצר העצמה אישית וקבוצתית, ולתת או לחזק תחושת משמעות אישית באמצעות מטרות ועשייה המשותפת. התנסות חד פעמית, בשיעור בודד, ואפילו בקורס בודד, לא תיצור קהילה במובנה הרחב, העמוק, ומרובה האינטראקציות. אולם כש#הסוף-תכלית לנגד עיננו, ונעשה שימוש בעקרונות #חז"ק⁵ (חזרות, זמן, וקונטקטים מגוונים), לאורך זמן, כשהמלווה מוכוון מטרה, וכשקהילת הלמידה הצעירה, חוזרת ונפגשת בקורסים נוספים, ובמפגשים מגוונים ומאפשרים, תיווצר קהילה #רב ממדית מעצימה ומשמעותית מאד.

---

⁴ "ארוחות שישי" כמשל. ההתייחסות לארוחות שישי כאן היא מנקודת ראות של אדם חילוני, ואינה באה לשקף את משמעות השבת לאדם דתי, או את נקודת המבט של אדם מקהילה דתית בה הקשר זה של השבת שונה מאד ומהווה חלק מאמונה, זהות, והשתייכות קהילתית.

⁵ קשר חזק נבנה חז"ק. חז"ק: חזרות מרווחות בזמן לאורך זמן בהקשרים שונים

כלי לארגז הכלים: או:

איך מייצרים שיח ואינטראקציות בין יחידים או תתי קבוצות? דרך אותה מצאנו יעילה בהתנסותנו הנ"ל לשם יצירת צורך באינטראקציה בקרב חברי קהילה שרק מנצה, היא יצירת משימה משותפת לחברי קהילת הלמידה. מטרתה הקונקרטית של המשימה היא יצירת תוצר משותף שיביא לידי ביטוי את עמדתם של כל משתתפיה, אבל הסוף תכלית שלה הוא לייצר שיח, אינטראקציות ואחריות משותפת של המשתתפים. **משימה משותפת** היא כלי חשוב ביצירת חיבורים בין חברי הקהילה. כמנחים ומכוונים לכיוון יצירת חיבורים בינאישיים, תפקיד המנחים להגיע למצב בו המשימה נוגעת בכולם, מצב בו לכל אחד יש קול ייחודי אותו הוא רוצה להשמיע, ושאותו הוא מרגיש חופשי ובטוח להשמיע. אז, נוצרות שיחות קבוצתיות, ושיחות בינאישיות בהרכבים שונים במטרה לתווך לאחרים את דעותיו, לקבל ולתת משובים, לשוחח עם מי שאנחנו מרגישים איתו בטוח ומשם לחבור לכלל יחד, לייצר קשרים ברמות שונות. שימוש שוטף בטכניקות השיח הלווינאסי, #שיח אתי א-סימטרי, יכול להשביח מאד את התוצר המשותף ולפתח קשרים עמוקים יותר בין חברי הקבוצה. מטבע הדברים כל אדם שם הדגשים על פאן אחר בחוויה, פאן אליו יתחברו אנשים אחרים יותר ואחרים פחות. ניסיון להבין את דרך החשיבה של האחר והכרה בייחודו תוך כדי #שיח אתי א-סימטרי, מאפשר הצצה לעולמו של האחר ומציאת נקודות דמיון מחד, והרחבת הדעת מאידך. #תוצר-משותף אם כך הוא כלי רב ערך שמאפשר הוספת נדבכים בדרך לקהילה רב ממדית.

מקהילה לומדת לקהילה אתית

התבוננות בקהילות פעילות ורבות שנים מעלה את האפשרות שעם הזמן והחזרות, עם דגש על קהילתיות ואינטראקציות הדדיות מעצימות, עם הגיוון במפגשים ובמשימות המשותפות, יכולים לצמוח, להתפתח, ולבוא לידי ביטוי בקרב חברי קהילת הלמידה, ערכים משותפים של סולידריות חינוכית ואחריות הדדית. אידיאלית, מתוך החשיבה האישית המשותפת של המורים על הפרט (התלמיד וקידומו) גדל ומתפתח היחס האתי אל הכלל, אל האחר. בעיני באופן אישי אידיאל זה הוא אולי ליבו של התהליך החינוכי והעצמה הקהילתית.

לסיום כמה מילים על קהילה של מורים: מורות ומורים, גנות, ואנשי ונשות חינוך בכלל, חולקים בבסיסם רצון לאינטראקציה אנושית, בינאישית, ותחושת אחריות והתכוונות לעבר האחר, התלמיד. מניסיונו בקורס זה בפסג"ה פ"ת, גילינו שהמשתתפים והמשתתפות רואות עצמן כחלק מקהילה רחבה יותר בעלת אחריות משותפת לטיפוח התלמידים ושיפור שיטות ההוראה. הן סיפרו למורים עמיתים בבית הספר על מה שלמדו, המליצו על שיטות והתנסויות, חלקן רשמים, שאלו וביקשו סדנאות דומות בבית ספרם. ברור היה שהם מרגישות שייכות וסולידריות עם קהילת המורים, עם המטרה המשותפת לשיפור ההוראה והעצמת התלמידים. ברור היה שהם מרגישים ומרגישות שותפות למטרה המשותפת לקהילת הלמידה. וכשהן מעבירות את זה הלאה ... הקהילה גדלה.

סדר שמות הכותבים: כמה קשה כתיבת רשימת הכותבים בסדר לינארי. אין הסדר בו בחרנו - לבטא או לדרג את תרומתו הייחודית או בפועל - של כל אחד מהמשתתפים בשיח. התרומות שלובות זו בזו לבלתי הפרד.

איור 1: מימין, אילוסטרציה ל"קבוצה", משמאל קהל. במעבר מקבוצה לקהילה חל "היפוך יחסים בין מרכז להיקף". קבוצה מוגדרת באמצעות המרכז שלה, המטרה שלה, "המנהיג שלה". קהילה, אמורפית יותר במבנה שלה, במגוון המטרות והצרכים שלה, ואין לה מרכז ברור. היא מוגדרת באמצעות ההיקף שלה, מרחב הגבולות שלה. חברי הקהילה חולקים חלקי זהות משותפת ואחריות הדדית. עוצמתה בטיב ובמגוון האינטראקציות שבה. שאיפתנו היא ליצירת קהילה רחבה, שמקבלת את האחר והשונה שהמגדלור שלה אהבה ואחריות הדדית, וגבולותיה אתיים, רחבים, ואוהבי אדם.

תודות: לבעז, אלה, רוני, טל, ושבתאי. שתרמו ברעיונותיהם ובהארותיהם לתוכנו ובהירותו של מסמך זה.